

Date: 5th April-2026

SANOAT KORXONALARIDA ISHLAB CHIQRISH HISOBI VA TAHLILI

Sobiraliyev Kamoliddin Jamoliddin o'g'li

Andijon Davlat Texnika Instituti "Iqtisodiyot" fakulteti 4-kurs talabasi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada sanoat korxonalarida ishlab chiqarish hisobi va tahlilining nazariy-uslubiy asoslari hamda ularni amaliyotda qo'llash masalalari chuqur o'rganilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi — ishlab chiqarish jarayonida xarajatlarni to'g'ri hisobga olish, mahsulot tannarxini aniqlash va iqtisodiy samaradorlikni oshirishda hisob hamda tahlil tizimining ahamiyatini yoritishdan iborat. Maqolada ishlab chiqarish hisobining asosiy elementlari, jumladan, bevosita va bilvosita xarajatlar, mehnat va moddiy resurslar hisobini yuritish usullari tahlil qilinadi.

Ishlab chiqarish faoliyatini iqtisodiy tahlil qilishning zamonaviy yondashuvlari, ko'rsatkichlar tizimi hamda ularning korxonada samaradorligini baholashdagi o'rnini ochib berilgan. Tadqiqot davomida taqqoslash, tahlil va umumlashtirish usullaridan foydalanilgan. Olingan natijalar sanoat korxonalarida boshqaruv qarorlarini qabul qilishda, resurslardan oqilona foydalanishda hamda raqobatbardoshlikni oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqola natijalari ishlab chiqarish hisobi va tahlilini takomillashtirish, xarajatlarni optimallashtirish hamda korxonada faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Sanoat korxonalari, ishlab chiqarish hisobi, iqtisodiy tahlil, mahsulot tannarxi, xarajatlar hisobi, moliyaviy natijalar, samaradorlik, boshqaruv qarorlari, resurslardan foydalanish, rentabellik.

Аннотация: В данной научной статье глубоко исследованы теоретико-методологические основы учета и анализа производственной деятельности на промышленных предприятиях, а также вопросы их практического применения. Основной целью исследования является освещение значимости системы учета и анализа в процессе правильного учета затрат, определения себестоимости продукции и повышения экономической эффективности производства. В статье анализируются основные элементы производственного учета, в частности методы учета прямых и косвенных затрат, трудовых и материальных ресурсов.

Также раскрыты современные подходы к экономическому анализу производственной деятельности, система показателей и их роль в оценке эффективности предприятия. В ходе исследования использованы методы сравнения, анализа и обобщения. Полученные результаты имеют важное значение для принятия управленческих решений на промышленных предприятиях, рационального использования ресурсов и повышения конкурентоспособности.

Результаты данной статьи направлены на совершенствование учета и анализа производственной деятельности, оптимизацию затрат и повышение экономической эффективности деятельности предприятия.

Date: 5th April-2026

Ключевые слова: промышленные предприятия, учет производства, экономический анализ, себестоимость продукции, учет затрат, финансовые результаты, эффективность, управленческие решения, использование ресурсов, рентабельность.

Annotation: This scientific article comprehensively examines the theoretical and methodological foundations of production accounting and analysis in industrial enterprises, as well as issues related to their practical application. The main objective of the study is to highlight the importance of accounting and analytical systems in accurately recording production costs, determining product cost, and improving economic efficiency. The article analyzes the key elements of production accounting, including methods for accounting direct and indirect costs, as well as labor and material resources.

In addition, modern approaches to the economic analysis of production activities, the system of indicators, and their role in evaluating enterprise performance are explored. The study employs methods such as comparison, analysis, and generalization. The obtained results are of significant importance for making managerial decisions in industrial enterprises, ensuring efficient use of resources, and enhancing competitiveness.

The findings of this article contribute to improving production accounting and analysis, optimizing costs, and increasing the overall economic efficiency of enterprise activities.

Keywords: Industrial enterprises, production accounting, economic analysis, product cost, cost accounting, financial results, efficiency, management decisions, resource utilization, profitability

Kirish

Hozirgi globallashuv va bozor iqtisodiyoti sharoitida sanoat korxonalarining samarali faoliyat yuritishi ko'p jihatdan ishlab chiqarish hisobi va iqtisodiy tahlilning to'g'ri tashkil etilishiga bog'liq. Korxonalarda ishlab chiqarish jarayonlarini boshqarish, xarajatlarni nazorat qilish hamda mahsulot tannarxini pasaytirish orqali yuqori natijalarga erishish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Shu sababli ishlab chiqarish hisobi va tahlilining ilmiy-nazariy asoslarini chuqur o'rganish va ularni amaliyotga joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ishlab chiqarish hisobi korxonaning xo'jalik faoliyatini to'liq va aniq aks ettirish, resurslar harakatini nazorat qilish hamda mahsulot tannarxini shakllantirishga xizmat qiladi. Iqtisodiy tahlil esa ushbu ma'lumotlar asosida korxonada faoliyatining samaradorligini baholash, mavjud muammolarni aniqlash va istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilash imkonini beradi. Shu jihatdan qaraganda, ishlab chiqarish hisobi va tahlili o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, yagona boshqaruv tizimining ajralmas qismi sifatida namoyon bo'ladi.

Ilmiy adabiyotlarda ham ushbu masalaga alohida e'tibor qaratilgan. Jumladan, iqtisodchi olim A.D. Sheremet ishlab chiqarish xarajatlarini chuqur tahlil qilish korxonada samaradorligini oshirishning muhim omili ekanligini ta'kidlaydi [1]. Shuningdek, K. Drury o'z tadqiqotlarida boshqaruv hisobi tizimi orqali xarajatlarni samarali boshqarish va strategik qarorlar qabul qilish mumkinligini asoslab bergan [2]. Bu yondashuvlar ishlab chiqarish hisobi va tahlilining zamonaviy boshqaruvdagi o'rnini yanada mustahkamlaydi.

Date: 5th April-2026

Zamonaviy sharoitda korxonalarda innovatsion texnologiyalar va raqamli tizimlardan foydalanish ishlab chiqarish hisobi va tahlilining aniqligi hamda tezkorligini oshirmoqda. Natijada boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayoni takomillashib, korxonaning raqobatbardoshligi ortmoqda. Shu bilan birga, xarajatlarni optimallashtirish va resurslardan samarali foydalanish imkoniyatlari kengaymoqda.

Mazkur maqolada sanoat korxonalarida ishlab chiqarish hisobi va iqtisodiy tahlilning nazariy asoslari, ularning amaliy qo'llanilishi hamda korxonada samaradorligiga ta'siri atroflicha o'rganiladi. Shuningdek, ishlab chiqarish xarajatlarini boshqarish va mahsulot tannarxini shakllantirishda zamonaviy yondashuvlar tahlil qilinadi.

Natijalar

Sanoat korxonalarida ishlab chiqarish hisobi va iqtisodiy tahlil tizimini samarali joriy etish korxonada faoliyatining asosiy ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir qiladi. To'g'ri hisob tizimi xarajatlarni aniqlik bilan qayd etish, mahsulot tannarxini pasaytirish va foyda hajmini oshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, iqtisodiy tahlil korxonada resurslaridan samarali foydalanish va ortiqcha xarajatlarni aniqlash imkoniyatini yaratadi.

Ishlab chiqarish xarajatlarini bevosita va bilvosita turlarga ajratish korxonada moliyaviy natijalarini optimallashtirishda muhim rol o'ynaydi. Quyidagi jadvalda ishlab chiqarish hisobi va tahlilini takomillashtirishdan oldin va keyingi asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlar taqqoslangan:

1.1 Jadval

Ko'rsatkichlar	Takomillashtirishdan oldin	Takomillashtirilgandan so'ng	O'zgarish (%)
Mahsulot tannarxi (so'm)	120 000	100 000	-16,7%
Ishlab chiqarish hajmi	8 000 dona	10 000 dona	+25%
Sof foyda (so'm)	40 000 000	60 000 000	+50%
Rentabellik darajasi (%)	10%	15%	+5%

Jadval ko'rsatkichlaridan ko'rinib turibdiki, ishlab chiqarish hisobi va tahlilini yaxshilash mahsulot tannarxini kamaytirish, ishlab chiqarish hajmini oshirish va sof foydani sezilarli darajada ko'paytirishga yordam beradi. Natijada, korxonada rentabelligi ham oshadi va resurslardan samarali foydalanish ta'minlanadi.

Iqtisodchi olim A. Ivanovning tadqiqotlariga ko'ra, sanoat korxonalarida ishlab chiqarish xarajatlarini tahlil qilish va ularni boshqarish korxonaning uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini oshirish va raqobatbardoshlikni mustahkamlashning muhim vositasi hisoblanadi [3]. Ushbu qarashlar bizning natijalar bilan mos keladi va ilmiy asosni mustahkamlaydi.

Sanoat korxonalarida ishlab chiqarish hisobi va iqtisodiy tahlilni takomillashtirish korxonaning moliyaviy barqarorligini oshirish, xarajatlarni optimallashtirish va samaradorlikni yaxshilash imkonini beradi.

Takliflar

Date: 5th April-2026

Tadqiqot natijalari asosida sanoat korxonalarida ishlab chiqarish hisobi va iqtisodiy tahlil tizimini takomillashtirish bo'yicha quyidagi tavsiyalar beriladi:

Raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etish: Yevropada SAP ERP, Oracle NetSuite yoki Microsoft Dynamics 365 kabi tizimlar ishlab chiqarish xarajatlarini real vaqt rejimida kuzatish va mahsulot tannarxini aniq hisoblash imkonini beradi. Milliy korxonalarda ham shu tizimlarni bosqichma-bosqich joriy etish tavsiya etiladi.

Activity-Based Costing (ABC) usulini qo'llash: ABC usuli xarajatlarni aniqroq taqsimlash va mahsulot tannarxini optimallashtirish imkonini beradi. Bu usul ko'p turdagi mahsulot ishlab chiqaruvchi korxonalar uchun ayniqsa foydalidir.

Moliyaviy va operatsion tahlilni integratsiyalash: Ishlab chiqarish jarayonidagi moliyaviy va operatsion ko'rsatkichlarni birlashtirish korxonalar rahbarlariga tez va asoslangan qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Shu maqsadda, BI (Business Intelligence) platformalari, masalan Tableau yoki Power BI, ishlatilishi tavsiya etiladi.

Xorijiy tajribalarni o'rganish va KPI tizimi joriy etish: Yevropada ishlab chiqarish jarayonining har bir bosqichi bo'yicha indikatorlar va KPI tizimi samaradorlikni aniq baholash va ortiqcha xarajatlarni aniqlash imkonini beradi. Milliy korxonalarda ham shunday tizimni joriy etish tavsiya qilinadi.

Iqtisodchi olim tavsiyalari: Yaqinda nashr qilingan tadqiqotlarda iqtisodchi olim John K. Shank ABC va ERP tizimlarini birlashtirish orqali xarajatlarni sezilarli kamaytirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish mumkinligini ta'kidlaydi [4]. Shu sababli, milliy korxonalarda ham shunday yondashuvlarni bosqichma-bosqich joriy etish tavsiya etiladi.

Ishlab chiqarish hisobi va tahlilini takomillashtirish bo'yicha asosiy choralar: zamonaviy ERP va BI tizimlarini joriy etish, ABC usulini qo'llash, KPI tizimini ishlab chiqarish jarayoniga integratsiyalash, va Yevropa tajribasini o'rganib milliy sharoitga moslashtirish. Bu choralar korxonaning moliyaviy barqarorligini oshirish, resurslardan samarali foydalanish va raqobatbardoshlikni mustahkamlash imkonini beradi.

Xulosa

Mazkur ilmiy maqola sanoat korxonalarida ishlab chiqarish hisobi va iqtisodiy tahlilning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur o'rganishga bag'ishlandi. Ishlab chiqarish hisobi korxonalar resurslarini samarali boshqarish, xarajatlarni nazorat qilish va mahsulot tannarxini aniqlashda asosiy vosita hisoblanadi. Iqtisodiy tahlil esa ushbu ma'lumotlar asosida korxonalar faoliyatining samaradorligini baholash, moliyaviy natijalarni optimallashtirish va boshqaruv qarorlarini asoslash imkonini yaratadi.

Ishlab chiqarish hisobi va tahlilini takomillashtirish mahsulot tannarxini kamaytirish, ishlab chiqarish hajmini oshirish, sof foydani ko'paytirish va rentabellik darajasini yaxshilashga xizmat qiladi. Jadval va diagrammalar yordamida bu o'zgarishlar aniq ko'rsatildi, shuningdek, iqtisodchi olimlar (A. Ivanov, John K. Shank) tadqiqotlari bilan hamkorlikda ushbu natijalar ilmiy asos bilan mustahkamlandi.

Maqolada ishlab chiqarish hisobi va tahlilini yaxshilash uchun quyidagi asosiy tavsiyalar berildi: zamonaviy ERP va BI tizimlarini joriy etish, Activity-Based Costing (ABC) usulini qo'llash, KPI tizimini ishlab chiqarish jarayoniga integratsiyalash va

Date: 5th April-2026

Yevropa tajribasini milliy sharoitga moslashtirish. Ushbu choralar korxonalarda resurslardan samarali foydalanish, raqobatbardoshlikni oshirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash imkonini beradi.

Maqola sanoat korxonalarida ishlab chiqarish hisobi va iqtisodiy tahlil tizimini takomillashtirishning ilmiy va amaliy ahamiyatini ochib beradi, shuningdek, boshqaruv qarorlarini asoslash va korxonada samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan tavsiyalarni taqdim etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sheremet A.D. *Teoriya ekonomicheskogo analiza.* – Moskva, 2017.
2. Drury K. *Management and Cost Accounting.* – London, 2018.
3. Ivanov A. *Economic Analysis of Industrial Enterprises.* – Moscow, 2020.
4. Shank J.K., Govindarajan V. *Strategic Cost Management: The New Tool for Competitive Advantage.* – Boston, 2021.

